

ԱՐԾՈՒՐ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԵՂԱՐՈՒՆԻ

ԹԻՌԻՑԵԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԹԵՒՕՔ
ՅԱՐԾՐՈՒՆԻ ԳԱՀԷՆ Ի ՎԱՆՏՈՍՊ

ԹԻՐ Ե - ՆՈՅԵՐԵՐ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

ԻՒՍՔԻՒՏԵՐ

ԸՆԴ ՀՈՒԼԵՆԵԱՒ ՍՈՒՐԻ ԽԱԶ ԵՊԵՂԵՑԻՈՅՆ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԾՈՒՈՅՆ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ

1855 = ՌՅԴ

ԵՐԾՈՒՒ ՎԱՍՊՊՈՒՐԱԿԱՆ

ԹՈՒՌՅԵԱԼ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԹԵՒՕՐ
ՅԱՐԾՐՈՒՆԻ ԳԱՀԷՆ Ի ՎԱՆՏՈՍՊ

ԱՍՏԱՐԻ, 1855

ՆՈՅՆԵՐԵՐ

ԹԻՒ 6

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ձեռն Արդարութեան Հրեշտակն Հայոց երեւալի Բարձրադաստի յորմն
Պալատն Ռոբիւնեան Արապից :

ԵՐԾՈՒՒՆ Վասպուրական մինչ-
դեռ միամեայ ժամանակաւ դեգե-
րէր ողբալով ՚ի միջի աւերակացն
մայրաքաղաքին Սոյ եւ զսէս անեալ
հայեր ընդ բարձրագոյն յորմն հա-
տահիմն պարսպին արքունի ապարա-

նիցն Ռուբինեան , ո՛հ , ուրանօր տե-
սանէր զձեռն վերին արդարութեան
երեւեալ եւ անդանօր որպէս երբեմն
՚ի Բաբելոն ՚ի Բաղտասարեան պա-
լատն , գոգ թէ յանդիման աչաց
գրէր արագ արագ զ՛լանիւլեան

նշանագիրս . Մանէ , Լէկէլ , Ժարէս :

Այլ միջեւ ցերթ գրեալ զայդ , ով պահպան հրեշտակդ թագաւորութեան Հայոց : ամբողջեալ 'ի քեզ ըզմատունսդ հրաշագիր Աստուածային արդարութեան . զի ոչ որպէս ըստ աւերելոյն Երուսաղէմի եօթանասուն ամ եւեթ է , որում այցելութեան աղագաւ Մարգարէն աղաղակէր առ Աստուած « . Տէր , մինչեւ յերթ ոչ ողորմիս Երուսաղէմի . » հապա չորեք հարիւր ամ եղեւ այս , յորմէ հետէ ամայեացեալ կոյ արքայապերճ քաղաքն Սիւ եւ դու տակաւին ոչ գաղարեալ , այլ 'ի վերայ աւերակեալ կիսակործան որմոցն եւս գրոշմեա զգաղանածածուկ հակիրճ նշանագիրս հանդէպ ամենայն տեսողաց :

Ինդոր ոչ հանդուրժեն հայել աչք հայկազուն հայրենասիրաց եւ անձն իմ զգողանի հարեալ սարսափիմ յոժեւ ծունկէք իմ բաքախեն զմիմեանս եւ իբրեւ զԲաղդասար արքայն զինէ հար' խռովի ոգիս իմ ներքուստ :

Թուացեալ աստի , քարոզ կարգաւ ընդ ամենայն Հայաստան , ո՞ Արծուիդ իմ , 'ի հանդէս կոչեա՞ զիմաստունս եւ զհանձարեղս 'ի Հայոց , թէ իցէ՞ որ 'ի նոսա , որ մարգարեաւ շնորհ ոգւով կարող լինիցի ընթեռնուել եւ գուշակել իբրու զՂանիէնն այն զգորութիւն երբեակ բառիցն . որովք եցոյց եւ չափեաց Աստուած 'ի կշիռս արդարութեան իւրոյ եւ աստանօր վախճանեաց զպերճ թագաւորութիւն Հայոց : Քանիցս ամ փոփեալ եւ պարզեցար յերկնուստ , ով ձեռն իրաւակշիռ արդարութեան , ոչ բաւական համարեցար

չափել միանգամ զԱրշակունեան հզօր թագաւորութիւն յարքունիան Վաղարշապատու . յորում Արտաշէր արքայն վերջին անառակեալ աղաղակի մոլութեամբն իբրեւ 'ի խրախութեան տաճարին Բաբելոնեան . ուր յայտնապէս երեւելով զստաւճիւռ մատանցդ՝ չափեցեր եւ կարճեցեր զնա յաշխարհէն Այրարատայ : Ոչ բաւական համարեցար չափել եւս երկրորդ անգամ 'ի քաղաքն Անի զնոյն նշանագիրս գրոշմեալ 'ի ճակատ դըրան Բագրատունեան ապարանից . մինչ երեւեցաւ անդ գաղանի խորաւ մանկութիւն անմաքանութեան չաւախորհ Մարգիս իշխանին եւ համախոհից նորա , որք անտիրասէր մտօք մատնեցին զարքայն Գագիկ 'ի ձեռս կայսերին Յունաց :

Ո՞վ ամենահաս ձեռն արդարութեան , տարաբախտ Գագիկն՝ ետես զքեզ երեւեալ 'ի վերայ գահուն Անւոյ՝ սարսեալ խոյս ետ 'ի տեղոջն եւ փախեալ . զի մի տեսցէ զիւրծաւնումն գեղեցկաշէն քաղաքին իւրոյ եւ բարձումն Բագրատունի թագաւորութեանն . այլ ընթացար դու զհետ դժբախտ խուսափելոյն որ եկեալ չորաւ այսր եւ զԱնւոյն գահ կրկին հաստատեալ զօրացաւ : Որ այն ինչ շառաւիղս արձակեալ նորոգ՝ ընդր զհամայն երկիրս Արիկիոյ Ռուբինեան պոյաղատ իշխանօք . աւանդ , հասեր նմին արագապէս այսր եւ բզնոյն նշանագիրս արդարակշիռ չափոց՝ երեքկնեցեր աստէն 'ի վերայ որմոց ապարանից արքունի քաղաքին Սոյ :

Մի թէ մեղս մեղաւ եւ Հայաստան որպէս հինն Երուսաղէմ . որով յաճախեցեր նմա գերութիւն , աղ-

քառութիւն , սով , տառապանք , ստրկութիւն , պանդըխտութիւն , հալածումն 'ի հայրենեաց , աւերումն աշխարհաց , քանդումն քաղաքացն , բարձումն հզօր թագաւորութեանն , սպառումն ազատատոհմ իշխանացն , ցրումն յամենայն ազգս իւրաւոր ժողովրդոց . մի թէ եւ իշխանք Հայոց ընթրիս կազմեալ 'ի տաճարի խրախութեան ընդ գինիս մտին իբրեւ զՔաղտասար արքայն . կամ յանդգնեցան զսրբանուէր ըսպաս տաճարին Աստուծոյ պղծել 'ի գինարբուս . եւ կամ թողլն երբէք զՃշմարիտ Աստուածն երկնից եւ չոգան զհետ անմուռնչ կռոց որպէս Հրէական ազգն ապսշնորհ :

Հապա ընդէր նոյնալշ'տ չափով պատուհասից չափեցեր զՀայաստան եւ ըստ մարգարէին գուշակութեան բարձեր եւ 'ի նմանէ որպէս երբեմն 'ի Հրէաստանէն եւ յՅրուտաղէմէն զայր հզօր եւ զ'ին զօրաւոր , ըզզօրութիւն հացի եւ զզօրութիւն ջրոյ . զհսկայն Տրդատ եւ զզօրաւորն Վարդան . զպատերազմազ Վահան անարատելին եւ զքաջակրտուն Մուշեղ . զանձնանուէր Բագրատունին Սեբատ : զքանչեի խորհրդական ծերունին Վահրամ . զառաքինի հայրենակարօտն Գաղիկ . զմեծ իշխանն Ռուբէն եւ զհամօրէն քաջասերունդ շառաւիղս նոցին :

Դու , ուլ հրեշտակդ Հայոց եւ զուարթունդ սուրբ իջեալ յերկնից որպէս ետես մեծ արքայն 'Նաբուքոնոնսոր' . ոչ շատ համարեցար հատանել կտրել զքաջութիւն բարձացեալ ծառս յերկրէն Այրարատայ , որոց լայնանիւս հովանիք պատապա-

րիչ էին համօրէն Հայկածին մանկրոտւոյն . այլ առեր 'ի ձեռս քո զհատու տապարն Աստուածային սպառնալեաց հասեր այսր եւ զմնացեալ շառաւիղս քաջասերունդ նախնեացն' որ կրկին ընծիւղս արձակեալ բարձրացան յերկրիս Արիկիոյ' հատեր խապա յարմատոց եւ ոչ թողեր երբէք դոնէ փոքրիկ մի ծիւ . որում յուսայսք վերստին զօրանալ ոստովք եւ հանգիստ ընել պանդըխտի մանկուոյն . որք իբրեւ զձագս թռչնոց երամովն թռուցեալք խուճապաւ 'ի հայրենեաց անտի , վարեալք եւ հալածեալք 'ի գթնդակ ազգէն թաթարաց այսր հատին եւ այն ինչ հատատել կամեցան զբոյնս իւրեանց յերկրիս Արիկիոյ 'ի վերայ Ռուբինեան բարձրակատար ծառոյն իբրեւ վերջին ապաստանարան եւ դադար հանգստեան իւրեանց , աւաղ , ոչ խնայեցեր մօտակառուր առնել զայն եւ ճղակոտոր 'ի գետին արկանել մինչեւ փշիւլ բոլորովն աճիւնաճիւղ ոստոցն , որով եւ թռչնադադար բոյնըքն առ հասարակ քայքայեալ աւերեցան . թռչունք , որ 'ի թուխ նստեալ թեւածածուկ ջեռացուցանէին զձուս իւրեանց քաջաձագ , ոչ , ընդոստուցեալ յանկարծ թռան 'ի բայ , անմայր մնային կիսակենդան ձագունք , առանց արեւ տեսանելոյ հեղձան 'ի միջի ձուոցն , եւ իբրեւ 'ի հնձանի խաղողոյ ձմեցան ընդ ոտիւք :

Ողբացէք արդ , լերնք Տորոսեան , արտասուեցէք , անտառք հաւատեղիք , ճիւղ բարձեալ լաց արքայ արաիդ Սիւ , խօսեաց աղերսաբար ընդ Հրեշտակն Հայոց , որ խտու-

Թեամբ վարեցաւ ընդ քեզ եւ հան-
եալ 'ի քէն 'ի բաց փառեաց զՀայ-
կազուն ճեռս այլ եւս 'ի հեռաւոր
օտարութիւն . զիւրջին փառք տան
քո զԹագաժառանգ Լեւոն Լուսին-
եան փախոյց 'ի սահմանս Եւրոպոյ ,
զՄարիամ դիւնոյն 'ի քաղաքն Երու-
սաղէմ . որով դու բոյնաւեր դարձար
բնաւին :

Ո՛վ այսուհետեւ շինեսցէ դարձ
եալ զփրկեալ տունդ , ո՛վ ժողովես
ցէ անդրէն զքրուեալ վարատեալ
հաւս քոյին ընդ աղքատական Թեւոյ
պաշտպանութեան . ո՛վ դարձուցէ
զգերեմարեալ դժբախտն Լեւոն 'ի
դիպահո՞ճ բանտէն Եգիպտոսի :

Ե՛հ , հրեշտակդ Հայոց , 'ի քեզ
ամփոփեա զԹաթ արդարաչափ ձե-
ռինդ հերիք՝ եղեւ ընդ երկար չափել
զբարձումն Ռուբինեան Թագաւոր-
ութեանց :

Պապն-Քիւն առնան մեծի խաչաքին Սը-
սոյ հանեալ 'ի յեռագիր յիշատակարանաց :

Ի մեծի Թուին Հայոց . ԶԺ Զ .
'ի բաղմանալ մեղաց մարդկան եւ
յազդմանէ չարին՝ Տուղարցի ոմն
Հասուար անուն եղեալ հակառակ
Մարայ սուլտանին եւ շատ աւեր է-
ած անոր աշխարհին եւ շատ Թուրք-
ման , զոր Ապաների կոչէին , զամէնն
քշտեց եւ բազում չարութիւն գոր-
ծեաց եւ էառ զՎահայն : Եւ յետ
այսր ամենայնի խորհեցաւ չարու-
թիւն Սըսոյ քաղաքին եւ բերդին .
ուստի բազում հեծեալազօրօք խաղաց

'ի վերայ նորա 'ի Յունիոյ 2 օրին եւ
հրկէզ սորարեալ անցեալ գնաց եւ
էառ զԱտանա , զՏարսոն եւ զձովա-
հայեաց քաղաքն Յայաս : Էառ նա
եւ զԱնարզաբա , զՍուառա եւ զա-
մենայն դաշտն : Էառ եւ զՊաղրա-
սու բերդն , զԱնթապ , զՆայինպեց
եւ զԼեւոն բերդն եւ զՍպիտառա
եւ յետոյ զՅարձրաբերդ եւ տիրեաց
ամենայն լեռնակողմանցն : Եւ յե-
տոյ սու լաւոյն հեծեալազօրքն եւ գը-
նաց Հասուարն ընդ դէմ Համցուն
եւ կոտորեաց եւ սրար փախստական
մինչ 'ի Հալապ եւ աւարեաց զբա-
զում տեղիս եւ դարձաւ մըմըռալով
'ի վերայ բերդին Սըսոյ եւ Այրեաց
եւ Չաք պարոն կայր 'ի բերդն , պա-
տերազմ արարին Քրիստոնեայքն 'ի
բերդէն . շատ տաճիկ սպանին բայց
աւելի տազնապելով տուաք զբերդն
'ի Դեկ՝ 3 ին : Եւ 'ի Թուին . ԶԺԷ .
գնաց Հասուարն դարձեալ 'ի Համ-
ցուն երկիրն եւ առեալ հազար տուն
տաճիկ Հահցի էլից 'ի Սիս քաղաք :

Դարձեալ եկն Համպուն մեծն եւ
Հասուարն գնաց ընդ դէմնոցա եւ
Սըսու Թուրքերն եւ Հահցիքն եղան
մէկ 'ի Մայիս ամսոյ 14 եւ արարին
պատերազմ եւ խլեցին զբերդի պա-
րոնին զձեան եւ զընդհատանն եւ պա-
րոնն բռնեց զքրիստոնեայս եւ ետ 'ի
հորն եւ քաղաքացիքս ամէն Թողաք
զտուն եւ ըռզակ եւ Փարսահ Թուր-
քըման Թալնեց զքաղաքն եւ շատ
ըռզակ առաւ եւ զեկեղեցւոյ անօթս
կողոպտեցին եւ զամենայն աւերու-
թիւն , զոր արարին չեմ բաւական
ընդ գրով արկանել : Եւ մեք եկաք
'ի Սպիտառոյ բերդն :

Այսչափ Ռայն էր :

Նխարգիւր
Կենդանաւորութեան Առաջին Նահապետ-
այն Հրէից :

Այնքա՛ն եւ երջանիկ կեանս վարէին
նահապետքն ազատութեամբ եւ մեծ
ընչաւետութեամբ . թէ եւ պարզ եւ
աշխատասէր էին բնաւորութիւնք
իւրեանց իբրեւ զհողագործ գեղջուկ :
Աբրահամն այն , որ առաջինն էր 'ի
նահապետսն Հրէից՝ գիտէր զբովան-
դակ յաջորդութիւն նախահարցն
իւրոց . նա էառ 'ի կնուութիւն կին մի
'ի տոհմէն , յորմէ ինքն սերեալ էր
եւ յանձին փոյթ կալաւ միշտ . զի
ըստ նմին օրինակի արսացէ եւ որդին ,
Քանզի մեծ խոտորումն աւետեացն
Աստուծոյ ունէր կատարիլ 'ի զաւակս
զարմիս այսորիկ . ուստի եւ խահակ
աւետածին որդի նորա հետեւելով
հօրն իւրոյ՝ զնոյն օրէնս պահեաց իւր-
եւ հայրենի պատուէր կամ մասն կը-
րօնի . որպէս զի եւ որդին իւր Յակոբ
զնոյն օրէնք պահեացէ հաստատուն :

Երկարութիւն կենաց նախահարցն՝
մեծ առիթ իմն բարեպատեհ էր առ-
քաջ կրթութիւն որդւոց իւրեանց
եւ առ գործելոյ զնոսին լուրջ եւ մը-
տադիրս յառաքինի գործս Աստուած
պաշտութեան յամենայն կիանս իւր-
եանց : Աբրահամ ոչ երբէք եթող
զհայր իւր թարա եւ եօթանասուն
ամաց էր ինքն 'ի մեռանել հօրն :

Երկուքս եւ խահակ էր եօթանա-
սուն եւ հնգից ամաց 'ի մեռանելն
Աբրահամու եւ ոչ բնաւ մեկուսա-
ցաւ 'ի նմանէ զամենայն ժամանակս
կենաց իւրոց . այսպէս արարին եւ
այլ յաջորդ նահապետքն :

Այնքան ընդ երկար մնալով ընէ
հարս իւրեանց՝ ունէին զօգուտ փոր-
ձառութեան նոցին . յօժարակամ
երթային գհետ խորհրդոցն եւ անդի-
մադարձ հնազանդ կային հրամանաց
եւ բանից հարցն . որպէս քաջ խկ
երեւի այս 'ի վերայ միամօր սիրելոյն
խահակայ . յարեին 'ի հաստատուն
սկզբունս խրատուց նոցա եւ հետեւ
էին 'ի շտեղծ հարցն առանց խոտոր-
ելոյ միամիտ եւ հնազանդ ոգւով :

Նազի ոչ դիւր ինչ էր այլայլու-
թիւն ինչ ձգել կամ փոխել զվաղեմի
հաստատեալ սահմանս , մինչդեռ
հարցն կենդանի էին . որք քաջ գի-
տէին զպատմառութեամբ . թէ վասնէր սահ-
մանեցան օրէնք եւ սովորութիւնք
ազգին իւրեանց :

Հայտարիկ ժամանակս մարթ էր
դիւրաւ պահել զյիշատակ իրաց ան-
ցելոց . քանզի ծերքն , որք սիրեն
պատմել որդւոց յաղաքս անցելոյ
ժամանակաց . վասն այսորիկ չունէին
այնքան պէտս ըստ գրաւոր մասին .
որպէս ոչ կարեմք դտանել գրաւոր
յիշատակութիւն ինչ արարեալ առ
ժամանակաւն նախ քան զՄովսէս :

Այլ թէ արդեօք արհեստ գրական
ութեան կամ գպրութեան 'ի ծա-
նօթս լեալ էր յայնժամ , ոչ կարեմք
տիրապէս պաշտպան կալ այդմ կար-
ծեաց եւ ապացուցանել փաստիւք .
թէ եւ գիտեմք հաւաստեալ՝ զի այլ
արուեստք , որպէս երաժշտական գոր-
ծիք կամ դարպնութիւն եւ հիւսնու-
թիւն հնարեալ էին առ 'ի պէտս հար-
կաւոր կարեւորութեանցն . որպէս քաջ
ցուցանէ զայս Մովսէսն այն լցեալ
Աստուածային հոգւովն յարձանագր-
ելն իւրում զվաղեմի անցան եւ սեպ-

հանձն անուամբ նշանել զհեղինակն արուեստից 'ի Սուրբ գիրս :

Նահապետքն առաջինք ունէին եղանակ իմն յիշատակութիւն երեւելի անցիցն , քանզի ուր պատահէին կանգնէին սեղանս , եւ հաստատէին զսիւնս կամ զայլ ինչ տեւողական յիշատակարանս : Որպէս Աբրահամն այն կանգնեաց սեղանս , ուր երեւեցաւ նմա Աստուած . Յակոբն էօժ զլէմն , ուր զտեսիլն սանդղոցն եւ տես եւ կոյտ քարանցն , որ էր վեկայութիւն ուխտին հաշտութեան ընդ նմա եւ ընդ աներոյն իւրում լաբանայ . որ կոչեցաւ Եբրայական անուամբ Ասլէֆ , այն է կարկառ վեկայութեան . նոյնպէս շիրիմն Ռաբէլայ եւ Ջրհորն երգման եւ այլ Ջրհորք յիշատակեալք 'ի պատմութեան Իսահակայ նահապետին : Նա մանաւանդ անուանք տեղեացն երբեմն փոխեցան 'ի պատահմանէ անցից ոմանց մերձ առ նոսա եւ քաջահմուտ արք ծաւնօթք հեթանոս հեղինակաց ցուցին մեզ , զի նմանօրինակ նահապետական սովորութիւնք յաճախեալ զօրացեալ էին 'ի Յունաստան եւ 'ի Հռոմ :

Նոուանք իւրաքանչիւր նահապետացն տեսակ իմն յիշատակարան էին երեւելի անցիցն , ակնարկէին 'ի կարեւոր հանգամանս ծննդեան իւրեանց , որ էր մեծ նշան շնորհացն Աստուծոյ . մնչգի հնար է զմեծ մասն պատմութեան ազգին Հրէից քաղել յանուանց գլխաւոր անձանց : Աբրամ կոչի հայր եւ Աբրահամ հայր բազմութեան ազգաց . որով զօրացան զաւակք նոցին կրել 'ի մօրի վաւերօրս Աստուծոյ : Մանասէ՝ Թարգմանի մո

ռացութիւն , եւ Եփրեմ՝ պողարեր , որպէս եւ ասէ գիրս՝ Եւ կոչեաց Յովսէփ գանուն անդրանկանն Մանասէ , զի ասէ՝ Թէ մեռացոյց ինձ Աստուած զամենայն վիշտս իմ եւ զամենայն վիշտս հօր իմոյ . եւ զանուն երկրորդին կոչեաց Եփրեմ . զի ասէ՝ Թէ աճեցոյց զիս յերկրի տառապանաց իմոց :

Նահապետք կատարեալ ազատութեամբ վայելեցին զերկիր , յորում իբրեւ պանդուխտ շրջէին . եւ իւրաքանչիւր տուն կամ դերդաստան էր իբրեւ փոքր ինչ նահանգ եւ տէր տանն կամ հայրն ընտանեաց՝ իբրեւ Թագաւոր եւ չկարէ որ կարծել յանուանցն , Թէ Աբրահամ չունէր ըզմեծութիւն Թագաւորաց այնց Ժամանակաց . զի Սուրբ գիրք ոչ ընծայեն նմա զանուն Թագաւորի . բայց սակայն նա ինքն Աբրահամ մեղեաց պատերազմ ընդ չորից Թագաւորացն 'ի միում Ժամանակի , յաղթեաց եւ հաւ զգերիսն եւ զաւար բազում : Այլ զանազանութիւն մեծ էր ընդ Աբրահամ եւ ընդ այլ Թագաւորս . զի նա ոչ երբէք փակեաց զանձն 'ի պարսպապատ քաղաքի ըստ օրինակի այլոցն եւ ամենայն տուն նորա զկնի նորա գնացին , ուր եւ կամեցաւ վրանաքնակ լինել :

Ի Սուրբ գիրս գտանին բազում բանք , որ տան մեզ զլուսաւոր տեղեկութիւնս զերջանիկ վարուց արքոյ նահապետացն , Թէ որպիսի մարդիկ էին եւ յայնպիսեացն շառաւիղեալ էին ամենայն ժողովուրդն Իսրայէլեան . ունտի զուղիղ եւ զհաւաստի ծանօթութիւն կարեմք առնուլ 'ի բանէն Աստուծոյ :

Մանուկներս պէս երկու ինչ ար-
ժան է նկատել, ժառանգական հար-
ստութիւն եւ կենցաղական օակաւա
պիտութիւն նոցա :

Հարստութիւնը նոցա էին գլխա-
ւորապէս արջառ եւ ոչխար . Աբրա-
համ 'ի մեկնեւն յեղբորորդւոյ իւրոյ
'ի Ղովտայ ունէր բազում ստացու-
ածս ընդ իւր , մինչդէ երկիրն ոչ բա-
ւեր տանել զնոսա 'ի միասին ըստ
ստեղծ Սուրբ գրոց : Յակոբսը եւս 'ի
դարձին իւրում 'ի միջագետաց բազ-
մութիւն էին արջատքն իւր բաց 'ի
հինգ հարիւր եւ ութսուն գլխոցն
'ի զանազան տեսակս . զորս պարգեւ
յղեաց եղբօրն Եսաւայ առ 'ի ողորել
զխտութիւն վաղեմի . յիսկալու-
թեան : Յորմէ կարեմք իմաստասիրել
զբազմութիւն անասնոցն առ հասա-
րակ , այծեաց , ոչխարաց , ուղտուց ,
եղջերաւոր արջառաց եւ իշոց թէ ո՞ր
չափ աճեալ բազմանային 'ի ասար-
ւոյն : Այլ այս իսկ են զարմանք ,
զի չէին յօժար անուցանել նա եւ
զձիս եւ զերամակս խողից : Առ 'ի
պէտս բազմութեան անասնոցն փոյժ
էին միշտ փորել ջրհորս խորինս եւ
աւազանս ջրոյ եւ զին հատանէին
ջրային տեղեացն :

Ունէին նա եւ գերիս որպէս եւ
Աբրահամ զբազումս 'ի նոցանէ ըստ-
ացեալէր . զի այն ինչ գերի վարե-
ցաւ եղբայրն Ղովա՝ համարեցաւ
զընդոժինս իւր երեքհարիւր ութ եւ
տասն եւ նոքօք պիղեալ զհետ թա-
ղաւորացն՝ դարձոց զեղբայրն իւր :
Յորժամ դարձ արար Աբրահամ յԵ-
գիպտոսէ , ափ թէ Աբրահամ մեծա-
տուն էր յոյժ ոսկւով եւ արծաթով
եւ նշան հարստութեան նորա էին

ապարանջանք եւ գինդն ոսկւոյ
զորս ծառայն Եզրազար տարաւ առ
Ռեբեկա պարգեւ Աբրահամու եւ
արծաթն , զոր կշռեաց Եփրոնի
յոյտ առնէ թէ 'ի ժամանակին յայն
միկ գինք իրաց վաճառելոց դրամովք
հատանէին :

Հարստութիւնը նախապետացն՝
արդարութեամբ էին ժողովեալ եւ
վառտակ էր մեծի քրտանց նոցին . զի
վրան էր միշտ բնակութիւն նոցա ,
զոր միշտ փոփոխէին աստ եւ անդ 'ի
յարմարագոյն տեղիս հարեալ զայն
առ 'ի դարման բազմութեան անաս-
նոցն : Արդարեւ կարող էին քաղաքս
կամ գոնէ գիւղս շինել . այլ քաղաք
եւ յարդի էր յոյժ առ նոսա պարզ
հովտուն կենցաղ վրանաբնակու-
թեան եւ զատոյգ քաղաքութեան նո-
ցին իրապէս գրէ առաքեալն . « Թէ
օտարք եւ պանդ ուխտք էին յերկրի ,
չունէին սեպհական տեղիս բնակու-
թեան , միայն սպասէին աւետեացն
Աստուծոյ . որ ունէր կատարիլ զկնի
մահուան իւրեանց » : Վտանդի քաղաք
քրն , յորս գործեցան բազում չա-
րիք՝ ձեռագործ էին սրանց չարաց՝
որպէս ընթեռնումք զնոցանէ 'ի Սուրբ
գիրս : Այլէն եւ Նեբրովթ եղին
առաջին շինողք պարսպաց եւ նոր
ամրոյաց առ պատսպարել զանձինս
յորժանահաա պատուհասէն , զոր
ածելոց էր Աստուած 'ի վերայ նոցա
ըստ յանցանաց իւրեանց : Եւ զայս
յայն սակս առնէին . որպէս զի կարող
լինիցին միւսանդամ չարիս գործել
առանց երկիւզի եւ կասկածանայ :
Իսկ բարի եւ երկիւղած մարդիկ մա-
քուր խղճիւ ապրեցան բացօթեայ
'ի ջերմ երկրին 'ի դարուն այնմիկ

յուսմբէ. չերկնջելով . զի չունէին բնաւ գործ ինչ երկիւղի :

Արդարեւ իրաւացի յանդիմանութիւն , զոր արար Յակոբ . Լաբանայ՝ ցուցանէ՝ թէ նահապետքն սաստկագոյնս վաստակէին 'ի գործս իւրեանց եւ ոչ երբէք ձանձրանային 'ի թիոտ աշխատութենէ անտի . զոր գանդատանօք յիշէ Յակոբ , « թէ զցերեկ այրեցեալ լինէի 'ի տօթոյ եւ զցայտ 'ի ցրտոյ . հատեալ էր քուն յաչաց իմոց » :

Կա եւ մարթէ իմաստասիրել 'ի ծառայական աշխատութենէ նահապետայն , թէ մատաղ կանայք եւ աղջկունք նոցին սովորեալ էին բնկերաբար կ'ցորդիլ 'ի տարժանելի վատակա արանց եւ հարց իւրեանց : Ռաբէլ ինքն պահէր եւ դարմանէր զհօտ հօրն իւրոյ . որպէս եւ դստերքն Հոթորայ աներոյն Մովսիսի : Այսպիսի անխառ եւ պիտանի պաշտօն աշխատութեան՝ ոչ բնաւ նախատինա ինչ բերէր նոցա եւ ոչ անարգանս , ոչ այնչափ հարստութեան , ոչ մեծատոհմութեան եւ ոչ գեղեցկութեան նոցին : Եւ եթէ հայեսցուք 'ի պատմութիւնս այլ ազգաց ժամանակցաց կամ վերջնոց նոցին՝ գտանեմք եւ նոյն հետամտութիւն գեղջկական աշխատութեանց . որպէս եւ դաստիարակութիւն նախնի Յունաց զարմանալի էր յոյժ . զորմէ խօսի կարի հին բանաստեղծն իւրեանց թէ յար եւ նման սովորութեանց զհետ երթային նահապետական ընթացից : Եւ արդար է այս . զի յետ հազար եւ հինգ հարիւր ամաց զկնի ժամանակի նահապետացն Հրէից՝ գտանէին արք բարեհաճաւ հովուական

փութով եւ գեղջուկ կենցաղավարութեամբ փայլեալք 'ի Սիկիւիայ . որ 'ի ժամանակին այնմիկ գերագոյն հանդիսանայր իբրեւ քաղաքավար աշխարհ իմն :

Օարմանալի էր նա եւ չափաւոր բնաւորութիւնք նոցին . քանզի յայտ խկէ , թէ նահապետքն չէին բնաւ փափկասէր , քնքուշ կամ մանրակրկիտ 'ի կերակուրս եւ յայլ ամենայն պիտոյս կենաց : Ուստի կարեմք իմանալ զդուզնաբեայ կերակուրն իւրեանց 'ի շիկածանէն , զոր ուտէր Յակոբ եւ այնչափ յարգի եւ ազնիւ համարեալ էր՝ մինչեւ խարեաց այնու զԵսաւ եղբայրն իւր վաճառեալ զանդրանկութեան գերագոյն պատիւ : Թէպէտ եւ ունիմք զայլ օրինակ մեծածախ ճաշի եւ ճոխ սեղանոյ , զոր պատրաստեաց հիւրասէրն Աբրահամ երկից հրեշտակացն եւ ետ առաջի նոցա զօրթն պատուական զնկանակս 'ի նաշոյ , կոգի եւ կածն : Բայց սակայն թուի թէ քանի մի ազգազնիւ կերակրոյ յուշուցն պատրաստեալ սպասու ունէին միշտ . որպէս Ռեբեկա եփեաց զայն վաղվաղակի եւ ետ ցՅակոբ մատուցանել Իսահակայ հօրն եւ առնուլ զօրհնութիւն . եւ այս ազգ կերակրոյ՝ կոչիւր առ նոսա անուշահամ միս :

Ի հին Յունական բանաստեղծութիւնս ընթեռնումք , թէ մեծ դիւցազունքն առաջին ինքեանք խկ ծառայապէս սպաս հարկանէին 'ի հասարակ դէպս կենաց . գուցէ առաքինի սովորութիւնս այս 'ի նահապետաց անտի հասեալ էր առ նոսա . քանզի քաջ խկ տեսանի սոյն պատկեր 'ի ջերմ հիւրասիրութիւն Աբրահամու . որ

յանգէտս ընկալաւ զհրեշտակս իբրեւ զմարդիկ, ջուր ածէր ոտից նոցին ծառայակերպ խոնարհութեամբ եւ ինքնին ընթացեալ յանդեպ բերէր զորթն մատաղ: Բազում էին նորա աղանդեայք եւ ընդոծինք. այլ 'ի նշան մեծի սիրոյն եւ 'ի պատիւ հիւրոցն՝ փութացուցանէր զՍարրա կին իւր թրեւ զրիւ երիւսալէր նաշհոյ եւ առնել նկանակս նոր: Որ թէպէտ իբրեւ զշիւղ եւ տիկին համարիւր տան իւրոյ. սակայն իբրեւ զաղախին սպասաւորել ոչ ամօթ վարկանէր:

Այսպիսի էր ահա սակաւապէտ կեանք եւ անփառաւոր կենցաղավա-

րութիւն երջանիկ նահապետացն. որոց առաքինի վարուց՝ արժան է իսկ նմանող լինել, եւ որպէս զնոսին իբր պանդուխտ շրջիլ յերկրի ակնկալեալ երկնաւոր ժառագութեանն. զոր խոստացեալ է Աստուած հաւատով որդեգրելոցս հօրն Աբրահամու. քանզի ունայն եւ ոչ ինչ են պարծանք մեր, եթէ ոչ զհարազատ նըմանութիւն առաքինութեան այնպիսում հօր յանձինս մեր բերիցեմք:

Թ. Յակ. Յ. Վ. Վ.

Մնայորէ շարխանին Սրբոյն Գէորգայ:

Ձայն Աստուծոյ

Տէր՝. Օր 'ի բարձունքս օրհնաբանեն թագաւորդ անմահ՝ զօրք լուսեղինաց. ընդ նոսին համաձայնեալ եւ հողեղինացս՝ փառքս վեր առաքեմք միշտ եւ յաւիտեան:

Պանծալի ճրջնութիւն քաջ նահատակիս՝ Սրբոյն Գէորգայ, իբրեւ ըզբուրումն անոյշ խնկոց. եւ որպէս օծանելեաց իւղագործաց. 'ի հանդէս տօնի նորին, քեզ Գրիստոսիդ նուիրեմք:

Պատուական է մահ Սրբոց քոց առաջի քո Տէր՝ յբ պարծեսցին փառօք. եւ ցընծասցեն 'ի հանգիստ իւրեանց. բարձր առնելով զԱստուածունութիւնը ըզհրզօր՝ բերանօք իւրեանց:

Ձայն երկրորդ

Ճաշ՝. Խորհուրդ չարչարանաց փրկչին Յիսուսի քաջ 'ի վրկայս տեսանի, ելանելով 'ի փայտ՝ եւ գեղարդեամբ խոցեալ, եւ 'ի տիպ կափարիչ վիմի Տէրունական շիրմին, հատուածըս ծանրագոյն քարի 'ի սրբտին եղեալ, որով հաստատեցաւ 'ի յոյս կենացըն յաւիտենից:

Նորագիւտ հընար քրտմընելի տանջանարանաց՝ 'ի խորին խաւարի խորհրդոյ բանասարկուին, յանիւս յաղթըս շուրջանակի սրբալիրըս ըզվկայն ընկեցեալ. մարմին եւ ոսկերք իւր մանրեալ փրջրեցան որպէս ցորեան 'ի կամնաւայլէ, որով գըտաւ հաց Սուրբ՝ նուիրիլ 'ի սեղան փառաց՝ Տեառն Աստուծոյ:

Դարձեալ կանխասաց գիրն՝ որ վասն Տեառն է ասացեալ . եղին զիս 'ի գրբի ներքնումն' 'ի խաւարի եւ 'ի ըստուերս մահու . թաղմամբ իբրեւ 'ի կաթսայ եռանդեան' զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս 'ի խորխորատ անշէջ կըրոյ արդէն շիջելոյ , յարմարապէս 'ի ծառայն իւր ըզլըրումն առնու :

«Ի» Զայն չորրորդ

Համբա՛ : Ըռատաճիր պարգեւ՝ աղբիւր բարութեան ամենազեղուն թաղաւորութիւն Աստուած Հայր , որ լինուա ըզսիրելիս քո քաղցրութեամբ շնորհաց քոց , զի գործեսցեն ըզգործրս Աստուածակերպ օրինակ . արդ ըզծառայն քո Գէորգիոս՝ հրաւիրանաւ կոչեցեր 'ի գերագոյն յիշխանութիւն նշանաց եւ արուեստից . սորին մաղթանօք հայցեմք ըզքաւութիւն մեղաց :

Որ շնորհեցեր ըստ խոստման քո որդի Աստուծոյ՝ մեծի վելայի քո Սրբոյն Գէորգայ բան իմաստութիւն . որում ոչ զօրէին կալ հակառակ կամ տալ պատասխանի թըշնամիք սրբոյ ուխտի քո , որով եւ ուռկանեաց զԱղեքսան . դրբիա զիմաստուն ըզդըշխոյն՝ յանդընդոց խորոց 'ի գերամաքուր հարանու թիւն անմահ փեսայիդ 'ի սէր . սորին մաղ՝ :

Որ ըզհողեղէն բընութիւն՝ հանգոյն հոգեղինի կարես եւ առնես , Հոգի Աստուծոյ , ըստ որում Սուրբն Գէորգ՝ ամենազօր քոյին բազկաւ՝ յանկարծաւ կի յափըշտակեաց 'ի գըրոյ տառապանաց դառն գերութեան 'ի բարբարոս ազինըս . զանուանակիր իւր ըզպատանեակ՝ ըզԳէորգ , եւ իբրեւ հրեշտակին զԱնբակում , 'ի քըթթել ական հասոյց 'ի տուն իւր , եւ ըզխրախճանըն զուարճացոյց . սորին մաղ՝ :

ԴԵՍԻԱԲԵԼԿՈՒԹԻՒՆ

Հայկազուն Ոստանաւարտ Օրիորտ
'ի Հոհնո :

Գեղեցիկ ուսման դաստիարակութեան լոյսը արդարեւ ներկայ դարուս մէջը իր համասփիւռ ցանկալի ճառագայթները ծաւալելով տարածեց թէ Հայաստանին երեւելի քաղաքաց սահմանները եւ թէ Հայաստանէն դուրս գտնուած գաղթական Հայոց պանդուխտ երկիրներու մէջը :

Յիրաւի մեծ ուրախութիւն է

այս բոլոր ազգասէր սրտից . վասն զի Հայոց ապագայ վիճակին երջանկութեան նշանը հեռուանց կերեւայ դաստիարակութեան մաքուր հայելիի մէջը . Ահա կը տեսնամք , որ ուսմամբ զարգացած երիտասարդներ եւ ուշիմ պատանիները օր ըստ օրէ կը ծաղկին Հայոց ազնիւ գերդաստաններէն եւ իրենց գիտութեան անուշ հոտը կը բուրեն ամէն տեղը :

Իայց դաստիարակութեան պայծառ նշոյլը դեռ միայն պատանիներէն կը ցոլայ թորգոմեան տան մութ խորշերու մէջը . որ կարծեմ թէ բաւական եւ կարող չըլլար թանձր տըգիտութեան խաւարը մէկ դի փարա-

տելու : Արամեան ազգին փառաց
ու բախտին կորուստեալ գրամը . որն
որ չեմ գիտեր որ գաղտնի խորշերու
մէջ կամ թանձր տգիտութեան աղ-
բիւսին ներքեւը թաղուած է այժմ :

Այս 'ի վաղուց կորուստեալ գրա-
մին գիւտը՝ փափագելի է յոյժ բո-
լոր ազնուամիտ հայրենասիրաց . աւ-
կայն ասիկայ գտնելու համար պէտք
է որ միայն ուսումնասիր պատանի-
ները գիտութեան ճրագը ձեռքեր-
նին առնելով փնտռելու ելլեն . այլ
եւ աւելի պէտք է , որ անոնց հետը
միաբան ընկերութեամբ Հայկազուն
օրիորդներն ալ նոյն գիտութեան ճը-
րագը ձեռքերնին առած դէպ 'ի
Հայաստան ելլեն թորգոմեան ընդար-
ձակ տանը մութ անկիւններու մէջը
կամ Անուոյ հողաբլուր աւերակներուն
ու գետինը փռուած հակայակերպ
արձաններուն տակը փնտռեն ստէպ
ստէպ այն պատուական գրամը .
որուն շքեղագէտ պատկերը Հայոց
քաջաց արիւնով դրոշուած է : Ա՛հ ,
ցանկալի գրամ , արդեօք Հայոց
աշխարհին որ խորշերուն մէջը մինչեւ
այսօր մոռցուած կը կենաս : Երջա-
նիկ է այն ժամանակ , բարեբախտ
եւ երանելի է այն Հայաստեա ծնուն-
դը . որ օրմը յանկարծ պատահելով
զքեզ պիտի գտնէ :

Իայց արդ աւետիս կը մատուցան-
եմ քեզ , լեառն Մասիս , տուն թոր-
գոմայ , Արարատեան աշխարհ , Վա-
ղարշապատու Արշակունեաց թափու-
րացեալ աթոռ , Անուոյ Բագրատուն-
եան աւերակեալ գահ , տուն Արծ-
րունեան Վասպուրական գաւառ ,
Ռուբինեան իշխանաց վերջին ապաս-
տանարան երկիրդ Արիկոյ . ահա

Հայկազուն օրիորդներ անգամ , որոնք
դրժբախտութեամբ երբեմն քու մայր
ենի ծոցէդ հեռանալով՝ օտար եր-
կիրները ցիրուցան եղան . Եփրատին
զուարճալի եզերքը ձգելով՝ մինչեւ
Դանուբին եզերքը հասան ու իրենց
բնակութիւն հաստատեցին . կը տես-
նամք այսօր անոնցմէ երկու ազատա-
ծին ազնուատոհմիկ հարազատ քոյ-
րերը թէպէր եւ Մարիամ Մահտե-
սի Յօհաննէսեան Եղորպեանց .
մէկը գիտութեան ճրագը ձեռքն
առեր է միւսն ալ առաքինութեան
աւելը դէպ 'ի Հայաստանը իրենց
մայրենի գիրկը կը դիմեն հայրենի
փառաց գրամը փնտռելու համար :

Այո , քաջուսումն պատանեաց
երամներուն հետը՝ պէտք է որ կրթ-
եալ օրիորդներն ալ խառնուին ու այն
պէս հայրենի փառաց կորուստեալ
գրամը խնդրելու ելլեն . ասով միայն
յուսալի է , որ բիշ ժամանակի մէջը
այն փափագելի գրամը կը գտնուի եւ
Հայաստանին փառքը կրկին կը վերա-
դառնայ : Ապա թէ ոչ՝ խիստ դժուա-
րին է այս պատուական մարդարտին
գիւտը եւ անօգուտ կամ աւելորդ
ջանքմ է մանկտիներուն կրթութիւն
քանի որ մայրեր եւ աղջիկ զաւակ-
ները անկիրթ եւ տգէտ կը մեծնան :

Յիրաւի մեծ գովութեան արժա-
նաւորեն . յիշատակեալ երկու քոյ-
րերը , որոնք Ղազարոսի քոյր Մարիա
մին պէս՝ մասն բարի ընտրեք են այս-
ինքն ուսումն եւ կրթութիւնը եւ
մանաւանդ զգաստ վարք եւ կուսու-
թեան ճանապարհին ընթացքը . որոնք
չէթէ յիմար կուսանաց պէս առանց
առաքինութեան իւղ պատրաստելու
Յիսուսի փեսային առաջը ելլել կու-

զեն. հապա իմաստուններուն պէս քա-
նի որ կենդանի կան ու ձեռնհաս են
եւ աշխարհի վաճառանոցին մէջ կը
պըտըտին՝ առաքինի վարուց իւրը
պատրաստելու ջանք կրնեն եւ իրենց
լապտերի որը գիտութեան լուսով ա-
ւելի պաճառացիներու կաշխատին,
որով երկնային առաքատը անշէջ ու
վառուած լապտերով մտնելու համար
ձակութիւն ունենան իրենց սիրելի
փեսային հետը :

Չեղի կը սեմ բոլոր Հայկազուն
օրիորդներ, երանի թէ դուք ալ ասոնց
առաքինութեան հետեւելով՝ աշխար-
հիս ունայն բաներու մէջէն բարի
մասն միայն ընտրէք . այսինքն ու-
սումն , կրթութիւն եւ անարատ
վարքը : Այսպիսի հագուստով զար-
դարէք ձեր անձը , այնպիսի պատու-
ական ակունքներով պսակէք ձեր դը-
լուխը . որոնք յաւիտեան մնան ձեր
վրայ ոչ մէկը գողնալու կարող ըլլայ
եւ ոչ ալ կողոպտելու : Ինչպէս այս
ուսումնասէր երկու քոյրերը , որոնք
աչքը խաբող աշխարհիս ունայն ,
անոտի , փուճ բաները արհամարհել-
ով՝ այնպիսի բանմի սիրեր ու ընտրեր
են . որ արժանի կրնէ զիրենքը այս-
պէս գովութեամբ ու պատուով բոլոր
համազգեաց մէջը հրատարակել . Ո՞վ
է տեսեր մինչեւ այսօր . որ կին մի իր
փառաւոր շքեղ սւ բարակ հագուստ-
ներուն կամ կերպ կերպ վայելուչ
զարդերուն , կամ թեւը անցուցած
ոսկիէ ապարանջներուն եւ կամ ծան-
րագին մատանիին եւ գլուխը շարած
ազնիւ անգամանդեայ ականակուռ
պսակներուն համար՝ գիրքերու մէջը
գովութեամբ հռչակուած է . վասն զի
այս ամէն բաները , որ մի միայն

մարմնոյն վայելութեան համար հը-
նարուած են՝ ամենեւին արժանի չեն
գովութեան . այլ մանաւանդ պար-
սաւանայ :

Գովութեան արժանաւոր՝ միայն
այսպիսի օրիորդներ կը համարուին ,
որ ուսման պատմութեանով իրենց անձը
զարդարեան եւ գիտութեամբ հիւ-
սուած անգին ակնբով ու մարգարտ-
ով վայելուչ պսակներ յարմարեր են
իրենց գլխուն . որոնց աննման գե-
ղեցիկութիւնը՝ իրենց կը գրաւեն բո-
լոր Թորգոմեան դատերաց աչքը : Ե-
րանի թէ տեսնալով ու լսելով անոնք
ալ ասոնց օրինակին հետեւէին . այն-
ժամանակ երջանիկ պիտի ըլլար Հայ-
ոց աղգը . թէ որ կրթեալ ու դաս-
տիարակեալ մայրերը օրէ օր շատնայ-
ին իր մէջը . բայց աւանդ , երբ պիտի
յաջորդէ այս փառագելի դարը՝ որ
Յուդիթի նման անձնանուէր ազգա-
սէր . Աբգար Թագաւորին կնոջ Հե-
ղինէ Թագուհոյն պէս ողորմած եւ
բարեպաշտ . Տրդատայ կին Աշխէն
տիգնոջ պէս ճգնաւորական վարքը
սիրող եւ այլ ուրիշ առաքինի կանանց
օրինակներ Հայաստանին մէջ երեւան
գտնին . որով անտարակոյս պիտի պը-
սակուէր անատենը Հայոց ազգին
գլուխը երբոր այսպիսի ժրագլուխ
օրիորդները ծնանէր Հայաստանը եւ
իր աղքատիկ տունը անոնց իմաստուն
տնտեսութեամբ կառավարուէր :

Այս ճշմարիտ է այս ինչպէս կը
վկայէ Սողոմոն իմաստուն կանայք
շինեցին զտունս . իսկ անդամք ձեռ-
օք իւրեանց քակեցին : Ուսկից
կը հետեւի թէ շինութիւն տան՝
ժրագլուխ կնոջ արթուն տնտեսու-
թեան վրայ հիմնուած է . այսպէս ալ

ամբողջ ազգի մի բարեխառ յառաջադիմութեան վիճակին շէնքը՝ բուն մայրենի դաստիարակութեան խարսխին վրայ կը հաստատուի։ Ուստի մեծապէս կը սխալին անոնք, որ դաստիարակութեան ուսումնս՝ միայն այր մարդոց հարկաւոր կը սեպեն որպէս թէ խելք եւ իմաստութիւնը՝ գլխոյն պէտք է եւ որովհետեւ այր իբրեւ գլուխ կը համարուի կնոջ՝ բաւական է անոր իմաստութիւն զինքը եւ իւր կինը կառավարելու։

Իսկ կը զարմանամ, թէ ինչպէս Սողոմոնին մեծ իմաստութիւն կարող չեղաւ քանի մի կին կառավարելու եւ սոյն ահագին հզօր թագաւոր՝ ուսկից կը պատկառէին աշխարհիս թագաւորութիւնները, անպիտան եւ տկար կնիկներուն ձեռքէն յաղթուեցաւ։ Կամ առաջին մարդն Ադամ. որ Աստուածատուր իմաստութեան շնորհաց ձիրքերով զարդարուած էր, ինչպէս չկրցաւ կողաստեղծ Եւանը իր առաջնորդութեան հետեւցնել. այլ մանաւանդ ինքն, որ գլուխ էր՝ հետեւեցաւ կնոջն անժառկալութեան ճաշակելով անոր հետը արգելուած պտղէն։ Ուստի այն բարձր եւ պատուական գլուխը իր ոտքին այսինքն Եւային խոնարհեցաւ. ինչպէս կըսէ Շնորհալին «Գլուխն ոտից խոնարհեցաւ. զի զպատուիրան քո մոռացաւ»։

Ապա ուրեմն յայտ է թէ բաւական չըլլար միայն գլխոյն առաջնորդութիւնն եթէ ոտքն ալ իբրեւ անոր օգնական՝ իմաստութեամբ հետեւորդ չըլլայ։ Այր եւ կին Աստուածադիր օրինօք միացած մի մարմին կը համարուին։ Ուստի ինչ օգուտ եթէ

միայն գլուխն առողջ ըլլայ խելքով ու գիտութեամբ ու ոտքն բոլորովին հիւանդ եւ անդամալոյծ ըլլայ տըգիտութեամբ, որով մի եւ նոյն մարմինը կիսով չափ մեռեալ եւ կիսով չափ կենդանի կը համարուի. եւ ցաւալին այս է որ անդամալոյծ ոտքին համաճարակ ախտը՝ շուտով դէպ ի գլուխ տարածելով՝ բոլոր մարմինը կը մահացնէ։

Ո՛ր ասն որոյ այսպիսի անբժշկելի հիւանդութեան ճար ու դեղը՝ մի միայն իգական սեռին դաստիարակութիւնն է. որով ազատ կը մնայ մահաբեր ախտէն բոլոր մարմինը, ու ոտքն դաստիարակութեան քաջառողջ ուժով գլխոյն հետը առ հասարակ ամէն անդամներով կը փառաւորի եւ միաբանութեան սիրոյ զուգութիւնն անմահ կենդանութեամբ կը յարատեւէ իրենց մէջը. ասով մայր եւ ծնող կը լսեն մեծամեծ բարիքներուն ինչպէս կը վիայէ սուրբ Եղիշէ հայրն մեր։

Ահա, սիրելի ընթերցող, մեր այս դուզնաքեայ խորհրդածութենէն յայտնի կերեւայ. թէ խիստ պիտանի եւ կարեւոր է իգական սեռին ուսման դաստիարակութիւնը եւ թէ որչափ յարմարութիւն ունին Հայազն օրիորդներուն գիւրազգաց փափուկ միտքը առ ազնիւ ուսման կրթութիւնն եւ ինչպէս զարմանալի յառաջադիմութեամբ իբրեւ քաջավարժ երիտասարդ մի եւ նոյն ուսման մէջը զուգահաւասար կը հանդիսանան տըկարամիտ կարծուած կանացի բնութեամբը։ Ասոր ճշմարիտ օրինակը եւ ապացոյց կը տեսնուի սոյն երկու հանճարեղ եւ ուշիմ օրիորդաց վրայ. որոնք իրենց տղայութեան հասակէն

եռանդուն ջանքով ուսման հետեւելու
բնական ակորթակ ունենալով՝ մին-
չեւ իրենց կատարեալ հասակին կէտը
բաւականապէս իմաստութեան ձիր-
քերը ստացած են. մանաւանդ Աստ-
ուածային գրոց հմտութիւն՝ որ քաջ
կրտսնուի իրենց գրուածքներու
մէջը, որոնցմէ իբրեւ առ հաւատ-
չեայ քաղցր ճաշակ մի, Հայաստան
լրագիր քանի մի տարի յառաջ հրա-
տարակեց, որ հայկազուն օրիորդաց
դաստիարակութեան համար ազդու
յորդորանքով գրուած ճառէր էին:

Մէք ալ մեզի պարս սեպելով կը
փութամք հրատարակել մեր Արծու-
ոյն թեւերով նոյն օրիորդաց շարադր-
եալ ոտանաւոր եւ արձակ գրուածք-
ներ՝ որոնք բաւական յորդոր եւ
խրախոյս պիտի ըլլան բոլոր Հայասեռ
օրիորդներուն, որ իրենց պիտանի եւ
պատուական օժիտը միայն ուսումն
եւ գիտութիւն ընտրեն: Մանաւանդ
պարծանք եւ գովութիւն պիտի ըն-
ծայեն այս իմաստալից գրուածքներ.
ոչ այնչափ իրենց հանճարոյն եւ ու-
շիմութեան՝ որչափ զիրենք դաստիա-
րակող զգօնամիտ Աբրահամ ծերունի
Վարդապետին. որ պատեհութեամբ
ի Հոլմու գտնուելով իբրեւ հոգե-
ծին զաւակ՝ իմաստութեան կաթով
սնուցեր ու զարգացուցերէ մինչեւ
այս աստիճանը:

Ուստի վայելուչ շարադասութեամբ
կուսակիցօն աշակերտաց աշխատակի-
րութեան շուշանագեղ ծաղիկը կը հիւ-
սեմք հոգեհանճար վարժապետին վար
դատիւ թերթից շարքը իբրեւ մի
փունջ կապելով կը նուիրեմք փափագ
մամբ հոտոտոտօղ ընթերցասիրաց:

ՉԱՓԱԿԱՆ ԲԱՆՔ

Դրո՞ւսք Գովեստից առ անարաք յո՞ւրիւն
Աթենօրհնէալ կո՞ւնի՞մարիա՞ն:

Ենճառ ահա յետ Հաստչին մի
կոյս տիրածին գըշոյ վեհ,
յաւիտենից նախ սահմանեալ
Մայր աներբին եւ անեղ,
Բան զի՞նչ անհաս եւ իրք խորին
գեր քան սահման լեալ մըտաց,
բանին հաստչի տիեզերիս
ընտրել ըզնօղ յէակաց:

Գիտեն իսկ ոչ զոյս գեղգեղել
հոյք հրաբերան քերթողաց,
զի լոյս պայծառ մօրն անհասին
չըրտումն ածէ իսկ աչաց:
Դէմն բայց աստէն ի հող մածեալ
փոշիս ընչող յոյժ մաղթեմ,
ներել բանիս իմ համարձակ
զոր ըզմալառ նըւիրեմ:

Եւս անդընդոց չիք գըտանել
եւ չիք ըզքոյդ գովեստից,
ափշիմ յու՞մէ՞ առից ըսկիզբն
եւ զ՞րս շարեմ յանբաւից:

Օ իմօրդ երգեմ զանհաս Որդւոյն
ղհրաշածնունդ Մայրն անճառ,
տրկար բանիւք իմ խակ մըտացս
չափեալ աստէն ի խուն տառ:

Ե՛նճ զարմանք եւ հիացումն
Երուսաղէմ նոր կարգեալ,
կամ դարաստան Աստուածատունկ
զինու հրեղէն պահպանեալ:

Ինդ որ՝ մեղաց փուշ խոցոտիչ
ժառանգ նախնեաց ոչ եհաս,
յանդ մայրենի շուշանաբեր
բիծ ոչ բուսաւ տատասկաց:

Թաղձեալ ՚ի տիրո՜ւ եղուկ կարդայր
հին խորամանկն խոր խոցեալ .
Թէ զինչ այս դէպք նոր եւ օտար
որ տաքնապէ զիս ցըմահ :
Ժանիք իմ սուր հարի ուժգին
՚ի ծնունդս համայն Եւային .
ոչ խրտրելով սուրբ նահապետս
ոչ մարգարէս նազելին :
Ի սոյն հըպիլ չէ ինձ հընար
իբր ընդ Եւայ՝ օձաբար .
արդ՝ ո՞վ սա կին նորահրաշ
որպէ՞ս հարից գարշապար :
Ի ինեւ թըլի՝ յոյժ երկընչիմ
սա որ տիգին գերապանծ .
ծընեալ որդի զԱստուած հըզօր
որ զիս կապտէ յիմ փառաց :
Խայթուած վիրացըն նախամօրն
ոչ նըմարի յօրիորդս .
զմայր դլորելով արկի յիմ գուր
դուստր այս տիրէ՞ իմ գըլխոյս :
Շանրաթախիծ լեալ վարանէր
եւ ՚ի գետին կորանայր .
զի տիպ խոնարհ Առաքին ըզնա
գլորէր յանդունդս առ ՚ի վայր :
Կարիճն ըզտուտըն թունալից
յինքըն քարշեալ յուսահատ .
չիշխէր ընդ մուտ նոր Եդեմիս
ցանգ ընդ Առաքին ամրաքանչ :
Հա՛ վեհ խորհուրդ զարմանաբեր
չէ՛ ըստ երեկն եւ յեռանդն .
այլ նոր՝ չքնաղ եւ հրաշագոյն
տըկար զարմի Ադամեան :
Չոյլ ոսկերչին այն հրամաքուր
անօթ, սա մի տիրակիր .
է զարմացումն իջեալ յազգէ
Ադամային մեղալիր :
Ղեղի արմին հիւթ դառնութեան
չկարաց յայս ճիւղ ճարակիլ ,
քանզի տընկօղ մշակըն վերին
սովաւ ունէր հովանիլ :

Ճարտարապետ բանն անրստեղծ
զայս յիւր տաճար հիմնարկեաց .
ըստ սիրահար Երգոց երգոյն
զսա յարգանդէ պատրասեաց :
Անաց արուեստ՝ զոր չարկ ՚ի գործ
ըստ խորանին Բեսելեան ,
՚ի կապուտոյ ՚ի կարմըրոյ
մանեալ ՚ի գոյն գեղանկար :
Երկինս յերկրի սա միայնակ
հրաշագննին տեսարան .
ուր չէ նման Արեւ՝ Լուսին
եւ կամ այգուն արուսեակ :
Նա՛ նորաքանչ եւ քան զերկին
յոյժ ծայրափառ յօրինեաց .
մինչեւ զանբաւն եւ զանուրեքն
յարգանդ անձուկ սա փակեաց
Հառաւիղ սուրբ ոսկեծրղի
խայտա , ո՞վ Այս , հըրճուանօք .
զի որ բանիւ զաշխարհ կըրէ
՚ի քէն կըրի նա հրաշիւք :
Որոյ յասելն եղեւ աշխարհ
գոյք յոչ գոյից լոյս ածան .
արդ եղանիլ մարդ նորածին
նա քոյդ մընայ ՚ի հաւան :
Չափես զանչափն յարեանդ կաթիլ
զլոյսն ՚ի մարմին փոխարկեալ .
լեալ մարդ ՚ի բէն լի անթերի
Էմանուէլ մեզ յայտնեալ :
Պաշտօն զայս մեծ տարար միայն
ո՞վ Տիրուհիդ դըլխոյ վեհ .
առ ՚ի զարմէն դըստերց համայն
ցուցար եւ եթ առաւել :
Գուր ո՞ւր մընաց Թափել չարին
ըզկեղտ մեղաց չքութեան .
ըզկնի կընոջն փախուցեալ
Արծուոյն թեւօք յանապատ :
Ո՛ւսա զօրք լուսոյ շրթան առեալ
ահիւ մեծաւ ըսպասեն .
զՏէրն ՚ի Առաքին յարգանդ տեսեալ
զորովայնիւ խուճ կազմեն :

Սաղարթն 'ի մօր փակեալ պարտէզ
 ջրով 'ի հողւոն ցանգ աճէր .
 պըճնեալ թաղիւ իշխանութեան
 զգագաթ չարին ջախջախէր .
 Վէմն 'ի լեռոն այս հրաշակատար
 մեծանալով ժռւթկալէր .
 մինչեւ ինքնին գլորեալ 'ի դաշտ
 զկանգնեալ պատկերն խորտակէր .
 Տէրն 'ի լուսին ոսկի սափոր
 ծածկէր որպէս մանանայն .
 ում կարօտեալ աչօք մնային
 ողջոյն սուլեալ ազգ մարդկան .
 Բախացիր նորրդ Սիոն
 յոան 'ի պայծառ՝ Տիրուհւոյդ .
 նորա ձեռամբ է քեզ թափիլ
 յանտանելի տագնապոյդ .
 Յընծայ տօնիւս դու պարագլուարճ
 եւ ընդառաջ ալ դ լուսին .
 առ նոր զողջոյն, տուր օրհնութիւն
 մօրն եւ պըտողն յարգանդին .
 Իւսմամբ բանիս ներբողական
 իբրեւ ընդ ձայն ողջունին .
 շարժեալ 'ի սիրտ երկրպագցուք
 զերթ շնորհաւոր ամրորդին .
 Փաստաբան մեր, հիւ Տիրուհի,
 ձօն այս լիցի քեզ հաճոյ .
 զըրկեր ըզմեզ մի՛ դք բընաւ
 յանչափ սիրոյ մայրենւոյդ .
 Բաւել մեղացս, մաղթեա՛ն անդոււ
 'ի միածնէ՛դ սիրելւոյ .
 առ աղախնոյդ անուանակցի
 արժանանալ սուրբ դասուն .

1839 . Յուլ' 1 Հարստբեալ .
 'ի Հումնու

Ամենանաւապ աղախին
 Մարիամ Մահպետի Յօհանն
 նէսեան Եպիսկոպոսն :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԼՈՒԿ

Պատա- Ե- Բժիշկ

Պատաւ մի աչքի տկարութիւն
 սննեալուն համար կը կանչէ՛ բը-
 ժիշկ , որ զօրաւոր դեղով մը իր աչքը
 լուսաւորէ . ու այսպիսի պայման կընէ
 հետը , եթէ որ առողջանայ աչք՝
 բժշկին ուղածը վճարէ . իսկ եթէ
 չառողջանայ՝ ամենեւին պարտք չու-
 նենայ բան մը տալու : Ուստի բժիշկը
 սկսաւ դեղ ընելով ամէն օր շարու-
 նակ պառաւուն աչքը եղով օծել .
 բայց նայեցաւ , որ առողջանալու
 նշան չերեւար եւ իր վարձքէն պիտի
 զրկուի՝ խորամանկութեամբ ամէն
 գալու ատենը բան մը կը գողնար հետը
 կը տանէր . այնչափ երթալով դալով
 շարունակեց այս գողութիւնը , որ
 տան մէջը բան մը չմնաց . մինչեւ որ
 պառաւն ալ կրցաւ տեսնալ թէ տու-
 նին բաները պակսած են : Ուստի բը-
 ժիշկը երբոր հասաւատել կուզէր վկայ-
 ութեամբ թէ մօմնացաւ աչքմ լաւ
 կը տեսնա եւ իր վարձք կուզէր . պա-
 տախանեց պառաւ թէ սուտ է ամե-
 նեւին . վասն զի երբոր տչքս կը ցաւ
 էր՝ շատ բան կը տեսնայի տանս մէջը .
 ի՞նչ զարմանք , հիմա որ կըսես
 ըսնոցար բոլորովին տանս մէջը բան
 մը չեմ տեսնար . ի՞նչ օգուտ է անանկ
 տեսնալն . որ ինձի պէտք եղած չեմ
 տեսնար : Գեղեցիկ օրինակ է այս՝ այն
 պիտի մարդկանց որ ուրիշին աչքը լու-
 սաւորելուն տեղը՝ վնաս հաղցունելով
 տունի բաները կը յափշտակեն . որոնց
 մէ զգուշանալու է :

ՑԱՆԿ

ՊԱՐՈՒՆԱԿԵԱԼ ՆՒՒԹՈՅ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ձեռն Արդարութեան Հրէշտակին Հայոց երեւեալ 'ի բարձրապարիսպ յորմն Պալատան Ռուբինեան Արքայից	81
Պատմութիւն առման մեծի քաղաքին Սրբոյ հանեալ 'ի ձեռագիր յիշատակարանաց	84
Նկարագիր Կենցաղավարութեան առաջին Նահապետացն Հրէից	85
Մ'նացորդ շարականին Սրբոյն Գեորգայ	89

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայկազուն ուսումնազարդ Օրբորդք 'ի Հռոմէոս	90
---	----

ՉԱՓԱԿԱՆ ԲԱՆՔ

Դրուատ գովեստից առ անարատ յղութիւն Ամենօրհնեալ Սուսին Մարիամու	94
--	----

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱԿ

Պառաւ եւ բժիշկ	96
--------------------------	----

ՊԵՅՄԱՆՔ ԲՆԿԵՐԵՂՐՈՒԹԵԼՆ

Տարեկան գին 40 դրամ . . . :

Մի ամսեայ տետրակին 4 :

Պօլսէն դուրսը երթալու ճամբուն ճախըր առնող պիտի վճարէ :

ՏՆՂԻՔ ՍՏՈՐԵՂՐՈՒԹԵԼՆ ՆՒ ՍՏԵՑՄԱՆ

Ի Պօլս գրավաճառ պարոն Յարութիւնին եւ պարոն Պաղտասարին սենեակները որ 'ի Մերձան :

Ի Չմիւռին ուսումնասեր պարոն Սարգիս Գրիգորեան տէր Յովհաննու Միրզայեանց վաճառիչի :

Ի Կարին տէր Ներսիսեանց մեծարգոյ Խաչատուր Խան :

Ի Վան Թերէմէղեան պարոն Մկրտիչ :